

ХРИСТИЯНСКАТА ЕТИКА И ИКОНОМИЧЕСКАТА АКТИВНОСТ

Доц. д-р Снежана Найденова

Стопанска академия "Д. А. Ценов" - Свищов

Резюме:

В статията се проследява общественно-културната матрица на стопанското развитие, връзката между християнската етика и икономиката, субсидиарността, интеграцията и солидарността като необходимо условие за изграждането на хуманистична икономика. Доказва се, че стопанството като едно от най-важните средства за човешкото съществуване има опасност да се превърне в икономизъм, когато духът се отделя от материята. Обръща се внимание на интермедиарните групи, чрез които се балансира отношенията между личността и крупните организационни структури и се влияе върху стопанската етика като основа на икономическия строй.

Ключови думи: християнска етика, икономика, хуманистична икономика, стопанска етика, интермедиарни групи.

JEL: A12, A13, D63

Abstract:

This article studies the socio-cultural matrix of economic development, the connection between Christian ethics and economics, subsidiary, integration and solidarity as necessary condition for establishment of humane economics. Author argues that there is a danger for economy, as a substantial agency of human existence, to turn in economics when the spirit moves away from the matter. He pays attention to intermediary groups, through which the relation between person and big organizational structures is balanced.

Keywords: Christian ethics, economy, humane economics, economic ethics, intermediary groups.

Глобализиращата се световна икономика поставя нови предизвикателства пред обществото. Раждането на една нова цивилизация, на **хуманистична икономика**, извиква на преден план единството и взаимната обусловеност между **ефективност и етичност**. Основният принцип на хуманистичната икономика е **уважение към личността и зачитане на разнообразието**. В този смисъл икономическата и религиозната етика не са две взаимно изключващи се алтернативи на обществената чувствителност. Напротив, те се намират в определена връзка помежду си, което потвърждава схващането, че общественно-икономическото развитие се базира както на **пазарни**, така и на **непазарни** принципи.

За да бъдат посрещнати предизвикателствата на динамично променящия се свят, се налага по-активна намеса на обществените институции /в т.ч. държавата и църквата/ в живота на обществото. Не на рязкото им противопоставяне /по принципа “или”- “или”/ а на взаимодействието им се опира обществения напредък. Всяко преклонение пред някоя от тях в щета на

другите – например пред държавата, пазара или пред църквата, работи против обективната логика на общественото развитие. То не се нуждае нито от фатализъм, нито от фундаментализъм и още по-малко от митологизиране на определени ценности.

Каква трябва да бъде ролята на държавата, на църквата и пазара, за да бъде хуманистична и да функционира ефективно една икономика? Дали те са взаимно изключващи се алтернативни механизми, или са обективно взаимосвързани и обусловени? Как и по какъв начин да се осъществи насочването, използването и разпределението на ресурсите съобразно изискванията на хуманистичната икономика? Опирайки се на авторитетни мнения на наши и чужди учени, в настоящата разработка сме потърсили отговор на някои от тези въпроси.

I

Смяната на икономическата ориентация на страните от Югоизточна Европа предизвиква ново отношение към такива ценности като “пазар”, “социална държава”, “конкуренция”, “човекът като цел на стопанската дейност” и др. Налице е стремеж да се проучи и заимствува от опита на напредналите държави по пътя им към пазарна икономика. Така например мрачните икономисти като Манкур Олсън предполагаха, че след 70-те години само революция или война могат да разрушат неизменяемостта на статуквото, докато Р.Рейгън и М.Тачър си спомниха философията на Фридман и тази на Хайек и дадоха съдържание и език на долавяните стремежи, които изпреварваха обществените настроения.¹ Р.Дорендорф твърди, че не е вярвал, че “политиката на “Третия път”, която господстваше през последните години, е имала същата значимост или интелектуален произход”.² Затварянето на кръга от справедливост и растеж се оказва необходима идея, но само идея, далече от практическа реализация. Дори нашумялата “Теория на справедливостта” на Джон Роулс се приема само като развлечение, а не като поучаване на мнозинството. Но, така е в живота – реализацията на идеите се осъществява след време. Първоначално идеите изглеждат маргинални и понякога абсурдни. Така беше с концепцията на Фридман и Хайек, така е сега и с концепцията на Джозеф Най за твърдата държава, за държавата в която сигурността е най-висшата ценност.

В последно време става все по-актуална етико-стопанската проблематика, тъй като се разбира, че човек е в състояние да регламентира социално-икономическата система до определен предел, да я поставя в гъвкави икономически и правови рамки, и т.н. Но върху неговото съзнание и поведение въздействат още културата, моралът, религиозните вярвания, образованието и т.н. Всъщност, откриваме идеи, които са извървели дълъг път, за да излязат на преден план и за които трябва да се намерят политици, открили в тях полезен организационен принцип. По същия начин, според нас, стои приеждането на идеята за изграждане на **хуманистична икономика**.

Съвременната икономическа наука отхвърля марксисткия далтонизъм, но не успя да опознае традиционния човек, неговите стопански идеи, идеали, намерения, които много често са ориентирани към свършено конкретни

¹ Ралф Дорендорф, Практичните философи, в-к “Дневник”, 25.06.2003

² Пак там

предприемачески дейности. Традиционните базови ценности, специално за българите, са се установили в резултат на религиозните вярвания. Християнството у нас е възприето от гърците, но е осъществено така, че е придало на културата ни, на стопанството, държавността и цивилизацията ни неповторим характер. С помощта на евангелските истини нашият народ е “прочел” себе си, осъзнавайки своя път и място в живота. И докато на Запад е характерно раздробяването и противоборството между католици и протестанти, то християнството в България е попаднало на благодатна почва. Православието в най-голяма степен съответства на българина. Затова, от хилядолетие, още с покръстването ни, то има непреходно значение. Българските християни са се обръщали и се обръщат с искрена вяра в Христос, което показва силата на апостолската църква и отговаря на същността на християнското учение.

Православието има и вторичен, спомагателен характер при тълкуването на християнската истина и богословското мислене. Това не е доктрина, както считат някои критици, а е духовния живот на вярващия човек в Христовата Църква. За разлика от християнството на Запад, където или се омаловажава или се преувеличава неговото значение и в крайна сметка се приспособява към господстващия стопански бит, в България то се стреми към духовно усъвършенстване на човека.

На пръв поглед православието като исконно християнство няма непосредствено отношение към икономиката. Затова често се срещат схващания, че са противоестествени понятия като “християнска икономика”, “православна икономика”, “стопанския свят в Библията” и др. Но християнството приема човека като най-съвършеното създание. В икономическата литература той се възприема само като “стопанстващ субект” или “икономически човек”. Така представен, стопанската дейност за него се превръща в цел на жизнената му дейност. Стопанската дейност става самоцел, а икономиката с нейните структури започва да работи заради себе си. По такъв начин стопанството от едно от най-важните средства за човешкото съществуване има опасност да се превърне в античовешко - в икономизъм, който може негативно да се отрази на съвременното общество.

Православието не признава спекулативните понятия “модели”, “парадигми”, програмирани сценарии на живот и стопански форми, лишени от живот в определена завършеност. Това не означава, че се толерира анархията и не се признава закона и съществуващия ред на нещата. Напротив, “ Не мислете, че Аз съм дошъл да наруша Закона или пророците; не да ги наруша съм дошъл Аз, а да ги изпълня”, това са думи на Христа / Мф.5,17/. Християнското изменение на света не отменя съществуващите закони, форми, а обновява отвътре живото съдържание на евангелския дух, като го превръща в жива, съвършена форма на живот, на дейност, на стопанисване. Не случайно за православието формите на организация на стопанството, формите на собственост и тяхното преобразуване са много относителни, защото е налице непрекъснато изменение, голямо многообразие и взаимно допълване в рамките на икономиката на една страна.

Християнството счита, че външните, материалните блага не могат да дадат на човека истински смисъл на живота. Когато те се превръщат в цел на човешкото съществуване, то такъв живот води до поробване, до загуба на духовната свобода. Християнството не пренебрегва материалната страна на живота. Самите вещи са творение на Бога, затова в тях няма зло. Злото е

резултат от преклонението пред вещите, фетишизирането им. Вещите са благо, ако се използват по предназначение и в съответствие с настоящата цел на живота, когато се задоволяват насъщните потребности без излишество. Тогава, какво стопанство е оправдано от християнството? Това е стопанство, което не изисква коренна промяна на съществуващия начин на живот, защото всичко създадено от Бога и в отделните му части не е лошо. Зло е неправилното, хаотично съединяване на “частите”. Или, както се вижда, в крайна сметка всичко опира до човека, до неговата християнска вяра, позволяваща му да разглежда целия хаос като “веществено” господство. Казано с езика на философите, православния проблем не е в онтологията на света и неговото стопанство, а в морфологията, в строежа, в съвкупността от разнообразни съдържателни части. Затова християнството се обявява не за преодоляване на същността, а за изменение на нейната композиция, като ѝ се придава “симфонически” строй. Това е възможно **ако съществува правилно взаимоотношение между светската и духовната власт.**

На фона на преориентацията от една икономическа система към друга, хората се обръщат **към източника на успеха** на развитите държави и народи. Търсят отговор на такива въпроси като: **как е постигнат този успех? Какви фактори и сили са формирали стопанското поведение на успешите? От какви концепции са се ръководили и какво са отхвърлили в процеса на развитие и т.н?** Анализът на такива въпроси може да ни помогне при търсенето на отговор или най-малкото, да ни даде ориентири за размисъл върху развитието на българското национално стопанство.

Етическите възгледи на управляващите в Германия, например, са построени не случайно върху теологическите координати и се основават на признаването на определени разделителни линии между Бога и човека, между божествените и светските сфери на дейност. Държавата се представя в свят, който е извън божията санкция. Човекът обаче е длъжен да отговаря за своите деяния, да търси разумни решения. Човекът е свързан с Бога не чрез държавата, а **на първо място чрез своята отговорност пред света. Вярата изисква от индивида да търси активно пътища за решаване на заобикалящите го практически проблеми.** В този избор на посоката се засилва ролята на етиката. Етични са отговорните икономически действия, защото в качеството на **цел на стопанската дейност е както производството на стоки, така и увеличаването на отговорността на стопанските субекти.** В този смисъл, компонент на дадената обществено-икономическа система е **връзката между религия и икономика.**

Като социално явление, религията потенциално се превръща във фактор на много обществени процеси. Нейната роля се засилва като правило в критичните моменти от историята на народите. Когато се рушат или изчезват старите норми и се раждат нови отношения, тогава възникват нови духовни ценности. Тази роля има двояк характер: **позитивен и негативен.** Религията служи за основа при формирането на националната идентичност, като е способна да **играе ролята на стабилизатор в обществото.** Тя съдейства за снижаване на напрежението и подпомага намирането на подходящ път за постигане на граждански мир и съгласие. В същото време тя е способна да предизвика отчуждаване между народите, да се превърне във фактор за конфликтност. Поради това, особен интерес предизвиква проблемът за **еволюцията на етническото и националното самосъзнание в рамките на**

взаимодействие и взаимно отблъскване между отделните религии и религиозни общности.

Съществува адекватност между определени видове религиозност и социалните слоеве, сред които те намират почва. Затова се възприема, че идеите се определят от ситуацията и от конкретните интереси, които са ги породили. На тази основа идеите развиват своя “собствена закономерност”. Подобни мисли развива М Вебер.¹ Вместо да противопоставя, той **подчертава практическата неразделност между идеите и интересите**. В тази връзка М. Вебер се интересува от конкретните проблеми на религиозното мислене и действие като предлага свое оригинално тълкуване за феномена “религия” и нейните източници.

В спор с Ницше, който възприема религията като продукт на потиснатото и "изтласкано" социално недоволство и озлобление, М. Вебер счита, че редица религии са създадени от социално привилегированите интелектуалци /будизма например/. Затова те трябва да се разбират като **обща интелектуална потребност на човека да възприема света като смислово подреден космос**.¹

Светът притежава етически смисъл. Тъкмо религията е тази, която създава етическите категории “добро“, ”грях“, “справедливост”, “изкупление” и т.н., в които човек интерпретира своя живот. С това тя става носител на мисловното рационализиране /подреждане/ на света. В основата на това религиозно рационализиране на света стои постулирането на идеята, че “доброто” неизбежно бива възнаградено, а “злото” получава заслужено наказание. Справедливостта в крайна сметка възтържествува. В живота обаче не рядко злото е безнаказано, а страданието – не заслужено. За да примири реалностите на живота с етическия постулат, религията си служи с различни рационализиращи конструкции – обяснения за съществуването на злото, за етическото възмездие, обещания за компенсация и т.н. Но тъй като реалностите от живота не дават възможност за етическо възмездие “тук” и “сега”, последното се измерва във времето и пространството /представите за отвъдното – Рай/. “Сега” и “тук” човек трябва да получи психическа компенсация за явните несправедливости – това е действие в съответствие с Божията воля и закон. Това разбиране за злото и представата за всемогъщия и справедлив Бог се нарича **теодиция**. М. Вебер говори за **предестинация или предопределеност** на отвъдната съдба на човека от всемогъщия Бог, чиито решения стоят отвъд мерките за човешка справедливост.

Предестинацията отдалечава човека от Бога и създава напрежение между “грешния свят” и съвършения Бог, между “е“ и “**трябва**”. В резултат на това напрежение се пораждат най- могъщи подтици за етическо рационализиране на света, за неговото променяне в съответствие с Божията воля. Така например, според индийската концепция за кармата /прераждането/, сегашният живот на човека с неговите заслуги и грехове е в зависимост от предишния му живот и се отразява върху живота при следващото му прераждане.

Теодицията възприема света като вечна борба между доброто и злото, между светлината и мрака, между дух и материя, като счита, че доброто в крайна сметка ще възтържествува.

³ Вебер М. Избранные произведения. М., 1990.

⁴ WG, 300-304, GARSИ, sp 241

Как са отразени икономическите проблеми в Новия завет?

Опирайки се на православната историография и преди всичко на теоретика на православната икономика С. Н. Булгаков¹, който се стреми да избегне материализма и идеализма като светоглед, Новият Завет е представен като “система на социално-икономическата етика”. Новият Завет призовава човека от една страна към независимост спрямо земните грижи и стопанисването, а от друга – включва труда в християнския живот.

Анализът на новозаветните текстове като исторически източник се прави не от гледна точка на библейската критика, а като относително завършен комплекс от възгледи за икономическите процеси. Във връзка с това е необходимо да се съблюдават следните методологически принципи:

1.Текстовете в Евангелието се разглеждат от позициите на неговото представяне като каноническа книга, където материалът е изложен извън времето и в концептуално единство.

2.Аудиторията, която възприема проповедта на Христос, налага от дидактически съображения да се въведе времеви момент и да се използват примери от стопанската практика и обичаите, естествени за своето време.

3.Основните икономически възгледи, изложени в Евангелието произтичат от общия контекст на книгата. Както отбелязва Булгаков, Христос не желае да се намесва в чисто светските работи, но поради дидактически цели Той полага основните начала на икономическата мисъл, метафизическите корени на които се намират в Неговото собствено извън времето битие “ в началото бе Словото... Всичко чрез Него е и без Него не може да бъде”.

Изходен пункт е осъждането на **богатството и собствеността** от Евангелието. “Горко на вас, богатите! Вие сте получили своето утешение. Горко на вас, преситените!” /Лк 6:24 – 25/

В същото време евангелските текстове дават пример за не осъжданото богатство. Сред учениците и последователите на Христос има достатъчно състоятелни хора, като Йосиф Архиматеев, знаменит член на съвета, чието богатство е послужило за достойно погребение на тялото на Исус. Освен това, напълно естествено се представя грижата за опазване на собствеността, като се подчертава, че физическият обем на богатството е винаги относителен. От тук може да се направи извода, че Евангелието не осъжда богатството като такова. Напротив, то дава критерий за оценка: ”Добрият човек от доброто съкровище допринася добро; а злия човек от злото съкровище носи зло” /Мф. 12:35/

Осъжда се неправомерно придобитото богатство, неправедното, получено при нарушаване на общите нравствени принципи на взаимоотношения между хората. Неправедните са тези, които събират съкровища за себе си е не за Бога да богатееят. Известна е притчата за богатия и Лазар: богат, използващ своето богатство разточително само за лично потребление, презиращ нуждите на обществото, получава задгробно наказание. Неправедни са тези, които са “възлюбители повече славата човешка от славата Божия” /Ин.12:43/ и са се концентрирали около тленните “съкровища на земята”, вместо около “съкровищата на небесата”. “Те градят своя дом не върху камък, а върху пясък” /Мф. 7:24,26/ От тук – в надеждата за богатство е коренът на проблема. Ако това препятствие се окаже преодолимо, то спасението на богатия собственик ще е реално.” Защото, ако е невъзможно за човека, възможно е за Бога” /Лк. 18:27; Мф. 19:25/. Затова “подайте

⁵ Булгаков С.Н. Философия хозяйства, М. 1990 /преиздание/

милостиня”, “дай на просещия от тебе”, “блажени са милостивите”. В това да помагаш на нуждаещите се е разрешението на проблема с богатството. За членовете на общината, за Христовите ученици единствен и естествен път е утвърждаването на собствеността.

Що се отнася до стопанската дейност, в Евангелието се прави разграничение между общината и външния свят. Когато няма деформации, деловата активност на всеки член от семейството се приема за естествена. Тя обаче не трябва да бъде единствената и достатъчната за жизнената цел на християнина. “Каква полза от човека – пита Исус – ако той завладее целия свят, а повреди своята душа? /Мф. 16:26/ При това от значение е не самата стопанската дейност, а за какво е предназначена тя.. Тя може да доведе до тясна морално-психологическа зависимост, да деформира ценностната система и личността да се окаже завладяна от решаване на ежеминутни, а не от дългосрочни проблеми. Както се казва в Евангелието “където е вашето съкровище, там ще бъде и вашето сърце” /Мф. 6: 21; Лк 12:34/

В евангелските текстове се характеризира чрез чисто житейски понятия ефективността на стопанската дейност. При това напълно нормално се приема получаването на печалба от вложения капитал. Ефективност от стопанската дейност е възможна само при пряко участие на собственика в производството.

От Евангелието могат да се формулират следните тезиси, свързани с развитието на икономиката:

Основна цел на християнина в неговия земен живот е стремежът към спасение на неговата душа. Стопанската дейност е прерогатив на човешкия свят. И тъй като светът има свой закономерен финал, то и икономиката има своя край. Затова, чисто стопанските проблеми не са специално изложени в концепциите на Христа. Това не означава, че християнската позиция е индиферентна към стопанските процеси. Основните икономически категории /собственост, стопанска дейност, ефективност, печалба, богатство и т.н./ се разглеждат от гледна точка на праведността и неправедността на тяхното възникване и използване.

Стопанският процес е напълно нормативно явление, подчиняващо се на определени закони. Те трябва да се спазват, за да не се превърнат в препятствие за спасението на човешката душа. Към тези закони се отнасят необходимостта от обществена ползност на стопанската активност, праведност на източника на богатството и благотворителност, като показател за обществената ефективност на богатството.

Икономическата дейност на праведния стопански субект се осъществява в условията на стоково-парични отношения и се организира по законите на простото и разширеното обществено възпроизводство, с използването на съответните инструменти на това производство: пари, печалба и др.

II

Как въздейства религията върху всекидневния живот и икономическото действие на хората? За да отговори на този въпрос известният социолог М. Вебер си служи с категориите “картини на света” и “отнасяния към света”. В “Картините на света” се отразяват представите за природния и социален космос, където човек е оставен в отношение с целостта на природния и социален свят. Богът е издигнат над света господар, а човекът е неговото оръдие, чрез което се оформя света по Божията воля. Рационалната нагласа за “овладяването на света и себе си” води до опредметяване на света. Това е

виждането на хората, които имат активно отношение към живота, или т.н. “теоцентрична картина” на света. Теоцентричната картина възприема света като не сътворен, вечен, като едно неподвижно битие. Това на практика означава отказ от рационално обяснение на проблема за злото и отказ от обяснение на Божиите дела.

Космоцентричната картина на света, за разлика от теоцентризма вписва човека хармонично с божественото. Дистанцията между Бога и човека е скъсена и дава възможност за пасивно – съзерцателно единение с Бога. Тези представи са носени от интелектуалците, които се стремят да разгадаят “смисъла” на света. Те се опитват да обяснят “икономическото чудо” и “социалното пазарно стопанство, които са реалност за редица развити държави. Въпреки своята развитост и в тези държави частният интерес като основен принцип влиза в известно противоречие с идеите за справедливост. Либерално-пазарният механизъм не отстранява, а тъкмо обратното - задълбочава разрыва между богати и бедни, увеличава непроизводствените разходи, свързани с предметите за разкош. Поради това тъкмо в тези страни през последните 40-50 години широко се разпространи идеята за “третия път”, подкрепяна и развивана в известна степен още от **В. Ръопке, А. Рюстов, В. Ойкен** и др.

Идеологията и практиката на “третия път” се развива върху основата на най-новите постижения на световната наука. Формулата за функционирането на икономическата система придобива следния вид: **субсидиарност, третирана като изискване за оптимално място на индивида в сложната обществена структура; партньорство вместо противопоставяне на социалните групи; солидарна отговорност, която не допуска ликвидирание на по-слабите при господството на частната собственост; достойнството на човека е основна мярка за поведение в обществено-икономическата система и нейните институти.**

Привържениците на “третия път” предлагат интегрирането на християнската етика в икономическа посредством разсъсредоточаване на собствеността и увеличаване на зоните, открити за проявяване на личната отговорност на индивида и на неговото желание за труд. Това не означава, че се надценява ролята на труда за развитието. Но в същото време трудът трябва така да се организира, че човекът да си остане човек. Ярък изразител на тези идеи е **Каренберг**. Според него се налага **приоритетно утвърждаване на етическите ценности като: правова държава, социален строй, частна собственост, икономическа демокрация, интеграция на труда и капитала, мир, наддържавно мислене и др.** Въз основа на тях Каренберг формулира следните норми, съответстващи на “третия път”:

- държава на благоденствието, предполагаща преразпределение на жизнените тежести;

- политика в сферата на масовата информация, изградена върху контрол над властимащите и върху свободата на мнението;

- активното участие на всички страни в трудовия процес да служи като средство за интегриране на труда и капитала при вземането на решения;

- преразпределение на собствеността с цел засилване на отговорността на всеки за общото състояние на икономиката;

- сътрудничество с развиващите се страни;

- мирно съвместно съществуване.

Когато разглежда индивида и неговото място в общественото развитие, Каренберг пише, че следва да се проникне в неговата действителната същност, която предполага рационална, реформаторска трактовка на природата му, синтезираща в човека индивидуалното и общественото начало. Личното благополучие на индивида, включен в координатните рамки на обществото, зависи от обществения морал и от достигнатата степен на общественото материално благосъстояние.¹

Противостоенето между индивид и колектив, пазар и държава може да се преодолее, според Каренберг, ако се създадат малки, достъпни за отделната личност сфери на **лична отговорност**. Благодарение на това разбиране се извежда **ключовия извод за водещата роля на промеждутъчните, посредническите /интермедиарни/ групи за формиране на баланс между личността и крупните организационни структури**. Подобни идеи се срещат в трудовете на А. Рюстов, В. Рьопке, В. Ойкен и др.

Каренберг анализира оригинално триъгълника между **“икономика – етика – теология”**, като набляга върху способността на човека да **съедини “разума” и “интелекта”**. Точно тук икономическата наука се среща с теологията. При това, става дума за **динамична корелация**, която позволява по-точно да се диференцират противоположностите. В този смисъл в науката се обособяват две направления: **антропологическо**, което съединява личността, отговорността и призванието на човека /професията/; **познавателно**, свързващо икономиката, етиката и теологията. Второто направление е слабо изучено и пропагандирано.

Едно е много важно да подчертаем, а именно, че при изследване на тези процеси основна роля играе **взаимоподдръжката /субсидиарността/**. Изхождайки от този принцип, предприятието се третира като институт за социално сътрудничество, формиращ се на базата на резултатите от действията на групата, създаващ малки зони на лична отговорност на работниците.

Предприятието, училището, църквата осъществяват подготовката на личността към **компромис, възпитават в социално партньорство**. В този **аспект човекът се представя не като забравен от Бога, а като същество, върху чийто живот действа справедливостта, защото тя е достъпна за него**. Благодарение на интермедиарните организации /между които е и църквата/, икономическото общество получава допълнителен етичен и ресурсен потенциал.

Всяка страна, в процеса на формиране на съвременните модели на икономическо развитие, се сблъсква със специфичния “стил” на икономическия процес. “Стилът” включва **културата на взаиморазбирането**. В него е снето партньорството като **кодекс** на поведение на икономическите субекти и стопанската демокрация, готовността за **компромис** до достигането на съгласие, адекватни политически, духовни, културни и други предпоставки.

Всеизвестно е, че индустриалната революция доведе до утвърждаване на техническия разум и предизвика свръхикономизация на всички сфери на човешкото битие. Обективно назря необходимостта от създаване на принципно нови модели на икономическо развитие. Й. Хюбнер нарича това **комуникативна социална интеграция или всеобхватно комуникативно съобщество**. При него е налице взаимното разбиране между участниците в

⁶ Hubner, J. Nicht nur Markt und Wettbewerb. F.Karrenbergs Wirtschaftsethischer Beitrag zur Ausgestaltung der Sozialen Marktwirtschaft, Bochum. Selbstverlag des Sozialwissenschaftlichen Instituts der Evangelischen Kirche in Deutschland, 1993, 391 s.

стопанския живот, тъй като системното управление се осъществява чрез пазара, планирането, дейността на различни организационни структури.¹

При институционалните изследвания напоследък се забелязва разминаване в оценките за потенциала на организациите. Едни автори преувеличават значението на плурализма и отхвърлят съмнението, че плуралистичните обединения могат негативно да въздействат върху държавата.¹

Изказват се мнения, че тези плуралистични организации могат да се опитат да реализират монополна власт, когато е налице дефицитност, например при информационните ресурси. Но при системното включване на стопанската етика в икономическия механизъм може да се неутрализират лобистките стремежи. Оттук следва, че **ролята на интермедиарните сили в стопанския процес оказват значително влияние върху стопанската етика като основа на икономическия строй.** От една страна комуникативната стопанска етика отделя икономическия интерес от комуникативното взаимно разбиране, а от друга – създава помежду им взаимна връзка. **Това показва, че трябва да се изследва много по-задълбочено обществено – културната матрица на общественото производство, в която намират място фактори като: субсидиарност, интеграция и солидарност. Благодарение на тях ще се задейства стабилизирането и динамизирането на икономическото и социалното развитие на постиндустриалните държави.**

⁷ Hubner J, цит. произведение

⁸ Hubner, J, цит. произведение